Անչափ պահեմ զքեզ անօթի,
Սեւ ակռայեկ ողորմելի.
Գլուխ դնես դու կորկը ու
Ետեւէն լաս դու չոր կոխ:

Տեսնաս ոսպով սպանաս եփած.
Սիրարդ զողայ հետ բակլայի.
Զանկայ կու զարնես լսվիասի.
Հոգիդ զողայ դէմ սըսեռի:

Որ թէ լինիս աղապեկի,
Քապարի խոտ քացիկ.
Գլուխ չունիս տապանճանի.
Հասրաթ լինիս փախլավայի:

Ծեծած ցորենն է քեզ հոգի.
Զայն այլ աղէկ եփած լինի.
Այդ մէկ ապրիկն է պիտանի.
Զայն այլ կ'ասես թէ մեզ պիտի:

Աժնիկ լինիս դու թարխանի,
Որ ի պահուց աւրերն կ'եփուի.
Դու հանդիպիս անեփ ոսպի,
Յետ կեցիր· ակռատ կու ցաւի:

Կ'ուզես որ ակռատ չի ցաւի.
Մի' ուտեր թրթռու կըծու 'ւ ապի.
Այլ դու կ'ուտես ինչ հանդիպի,
Գրնա' քաշէ քեզի պիտի:

Սրանն երեսըն սեւ լինի.
Ահա եղաւ հինգ վեց տարի.
Չետ որ ի բերանս կու հանի
Վա՞յ կու կանչէ խելքս կու անցնի:

Հանց կայ քառասուն յիսուն տարի,
Խեղճս խմաթ կ'ինէ քեզի.
Այս ալմարդին նըսաքի չունի.
Դեռ նախատինք կու տայ մեզի:

Խեղճ ակռայեկ ողորմելի.
Վատ չեմ ուզեր ես այլ քեզի.
Կ'ասեմ խեղճ է քանի կու ցաւի,
Զատ չէ կերեր, կայ վեց տարի:

Գանգատ ունիմ ես այլ քեզի.
Թէ դու տէրն ես այս ակռայի.
Դու մի կենար չատ անօթի,
Երբ որ լուսնայ հայ կեր քեզի:

Ես մեղաւոր Պարսամ դերի.
Որ գակռանիս իմ գովեցի.
Բնաւ գհոգիս իմ չյիշեցի.
Որպէս ճուղապ տամ Քրիստոսի:

Տէր Միքայէլըն Լովեցի
Ցինէն խրնգրեաց, ես գրրեցի.
Ինձ մեղաւոր անարժանի
Դուք ասացէք Տէր ողորմի:

Ձեռագիր Վիեննայի Մխիթ·, թ· 1002, թղ· 190ը—192ա (1654):
Խորագիր չունի Ձեռագիրը:
8 մեաց: 12 ապվեսր: 18 լընու: 31 մէկ մէկ: 34 օր մ': 39 կոաբրաի: 44 դեմ: 54 կեփի: 65 հանս: 67 արդ մորդին: ') չիշեցի: 81 ըն ծովեցի: 84 դու:

ՕՏԱՐ ԲԱՌԵՐ

Աղապէկ:
Աճամ, ատամ՞պ:
Եախնի, պ· մսով եւ բանջարով եփուած կերակուր:
Էրվէտի (Էրիւթէ՞), տ· գդմաճ, nouilles:
Թարխան(ա), պ· չոր թան:
Իլահի, տ· տա՞ր Աստուած:
Լովիաս, տ· լուբիա:
Խդմաթ, տ· ծառայութիւն:
Հասրաթ, տ· կարօտ:
Հաւաս, տ· փափագ:
Հիլաթ, տ· (իլլաթ), հիւանդութիւն:
Ղազ, տ· սագ:
Ղալի, պ· (գալի), կերակուր (՞):
Ղապուրդայ, տ· (գապուրգա), կոպ· côte:
Ղըյմայ, տ· (գըյմա), կերակուր մանրուած մսով, hachis:
Մաարան (՞), արժանի՞:
Ճուղապ, տ· պատասխան:
Նըսաֆ, տ· (ինսաֆ), խիղճ, դութ:
Պուրանի, տ· (պուրանի), խորովածու, friture:
Պուրէկ, տ· (պէօրէք), կարկանդակ, pâte feuiletée:
Սպանախ, չոմին:
Տապանճան?
Քապար, տ· կապար, capparis, «տակն օգակ ակռային ցաւուն» (Ամիր·):
Քուլինճան?

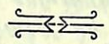

ՀՈՆԵԼՈՒԿՆԵՐ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԼԵԶՈՒՈՎ

1· Անճիւր ճեղաց, անկրակ պեղարճ թա խմանաս խէլի պէն ա = երկանաքար եւ մեղրահաց:
2· Սեւ ստանա, պեցրի տան ա, թա խմանաս խէլի պէն ա = ծիծեռնակ:
3· Էրգան աղեք, ծերը ծաղէգ = մոմաճրագ:
4· Մսի պուլիկ, ըրկաթէ սիրիկ = մրակ:
5· Կապիմ կըքինա, թիւլանիմ կինա = տրեխը:
6· Մեզ մինն օնինք մին վընանի, վէր տիւս կը կեա կիւլ կտանի = սունկը:
7· Ալարա, բալարա, տարխաղ ըրա, պեր կախ ըրա = սագը:
8· Դեղին ա զաֆրան չի, կիրած ա, աւեատարան չի = ոսկի:
9· Կուճի թորէն պողաւ լիգը = նուռը:
10· Ըստեղ պուպուղ, ընտեղ պուպուղ, պըչէրկուտուր էղքան էլ պուպո՞ւղ = ջրի փարչը:
11· Մսի գիւլլա, վեղի լիւլա = մուկ եւ իր ծակ ըունը:

12· Սեւ եղնը ալուխեցին, խոխէքը ուրխացին = սանը, երբ վրան հաց են թիսում:
13· Քմակին հոտ տամ արուճ անի = մկրատը:
14· Հոտ տամ հափուաւրս մին, թիւլանիմ տանաւս մին = ճրագի լոյսը:
15· Մոէ կալ, ըրկաթէ կանը = գլուխ եւ ածելի:
16· Կեարմիւր եալլուխ մտաւ լիգը = մայրհաւ:
17· Սեւ եղնը հեաքին ծաղէգ = նաւթի կաւից չենած ճրագ:
18· Տաքին տակին պիւրթ պլոճիկ = մուկը:
19· Էրկու չաթու մին տիհարաւ քցած = ունքեր:
20· Ըստեղան քե թոզիմ = աչք:
21· Սիպտակ դյուզեր, սեւ սեւ էծեր = թուղթ եւ գիր:
22· Լիգը տանեմ, տերդակ հանեմ = գդալը ուտելուց:
23· Ճպռոտ հաւը թառ ելած = գլեռը:
24· Մեծ դաւ ա· վարուել չի, քարերը հմբարվել չի = երկինք եւ աստղեր:
25· Պիծի խոխա չափաը ընես = բիգը:
26· Էրկու ըլբաստարակ մին ձեորըմ ծոնդը դնելիս = ոստայնի երկու չարժական փայտերը:
27· Պիծի պարհան պղնձաւ լիգը = բերան եւ ատամներ:
28· Սեւ հաւը ծկլթաց, ճուն քմական վէր ընդաւ = հրացան եւ գնդակ:
29· Կյարմիւր եղեցէ, անակաւ ավի պեցէ = ճմերուկ:
30· Ալ եղնը, չալ եղնը, հինչքան պեռնիմ տար եղնը = գդալը:
31· Մեզ մինն օնինք ճկլկոտ, չորք վէնը չոր, սերաը ճղած, կլոխը պեց = զարդամը, չորս սիւնով մէջտեղի կրարանը եւ երդիքը կտուրի մէջտեղից բացած:
32· Փորան ալուխիմ, գլվան երա տամ = սանը, երբ ներքեւից մոխրով ծեփում են վրան հացը թիսում:
33· Սեւ եղնը վէր ընդաւ, անրկաւերը չտաւ = խաղողի ճիթը այգեկութին:
34· Մեզ մինն օնինք փորը լիգը, վէգը ծոտ = աղաքսակ:
35· Զաթուն ճիւր խմից, դանին փորն օտաւ = գդմենին եւ դդումը:
36· Էս հի՞նչ ա, հեաքը դյուզ, մարը կէս, տղան չիթ, թոռնը պեղ = խաղողի ճիթը, գինին եւ օղին:
37· Տիւսկուսը վեսկուտ, մեչկուսը մէս = թուխսի տակի ճուն:
38· Տիւսը կոկլէգ, մէջը պրթպրթոտ = մասուրը:
39· Էրկու ութաղ մին սիւնանի = քիթը:
40· Ծնրմ չի ճոտեր ա հանրմ = թուխսի տակ դրած ուրիշ հաւի ճուն:
41· Վարեցի թուրթի, փսաւ հոտի, Հոռան մին ճողնը տիւս ե'կաւ, Վէչ թթեաւ, վէչ հոտի = ջորին:
42· Կիւմաչը գեալիմը, հեաքին չալիմը = ջերեփը կաթսայի մէջ:
43· Փաղի կիւչ, քարի փրթիւչ = կամին:
44· Վարիմ հաճար, փանի պենջար, Շոչ տա չմալ, տեղին կճոճ = գդումը:
45· Կա թիս, կա թիս, անրմը տամ գիղաս վէչ = թին (թիակը):
46· Մեզ մինն օնինք, աչխարքս կալրակի կըկեա տանը վէր կընգնի = մանգաղը եւ գերանդին:
47· Պիծի խոխա գնդլէ տայիս = լեղուն:
48· Կեարմիւր պոլիգ, սեւ սիրիկ = մահասուր:
49· Զորանը սարին, կիւչը կտարին, Զոմաղը քմակըմը, խոխէքը փորումը = խաչխաչի գլուխը:
50· Էրգան էլիկ, տոճիկ վէստ = կաչաղակ:
51· Մին կիւմ տաւար, մին կապաւ կապած = խաղողի ճիթը իր կոթով:
52· Ղահրըմանը չոքից, Շահրըմանը եր ելաւ, եափընջին չոռ կալաւ = կապարանքը, կաթսան վրայի եւ նրա խփանը:
53· Կանանչ ներկիմ, սիպտակ հինիմ, կեարմիւր թիլ տամ, թոխ կորկիմ = մոչը ծաղկած, ժուռ եւ հասած ժամանակ:
54· Մին կիւմ տաւար, հեաքին ծաղէգ = կտաւատ:
55· Էրգան չմալ, չոք չոնի = ձայնը:
56· Հիլիվէրը չոլըմը պըլըմնէն կրակըմը = փուքքը:
57· Էս հի՞նչն ա, լիւս ըրա քթիր, նի պրանի = կայծակ եւ որոտում:
58· Կլխան վառիմ տական եվի = գալեանը:
59· Կուճի աման կորկաւ լիգը = թուղը:
60· Էրգան հղէ, փորը լղէ = օճը:
61· Էրգան մարթ, կեարմիւր մրոք = գամիչ (եղեգն):
62· Են հի՞նչ ա սաղը մեռածին չելակ տւած = վագի նեցուկի կապած:
63· Սեւ ստանա հեաքին կէս = հացի ծհանը (հացհանը):
64· Մեզ մինն օնինք էրկու ձեռքաւ ծավ տայիս = երկանք:
65· Խոխան վէնը (կանգնած), տափը վազ տաս = ջրազացի չանչախը եւ քարը:
66· Նախչուտ սանդուղ, քլլանը ծուպավեր = աչք եւ արտեւանունք:
67· Գուճուր Աստուծ ձիւն ա կեամ = մաղ:
68· Կուճի մոլլա', էծերը սարան վեր ըրա կեա = սանրը սանրելիս:
69· Քչերաւ քըրճանա պարկերքս տափին կեամ = քիթ սրբելը:
70· Փաղի ձի, մսաւ պեռնած = օրօրոց երեխայով:
71· Սեւ կիւմաչ քիւրսուն նստած = զանը կասկարանքի վրայ:
72· Մին թումբ տեղ, թումբին տակին մին

© National Library of Armenia

դիւզ տեղ, դիւզին տակին էրկու ծառ, էրկու ծառին տակին էրկու գեօլ, էրկու գեօլին տակին էրկու նով, էրկու նովին տակին մին ճեղաց, ճղացին տակին մին թումբ = գլուխը (ճակատը աչքերը, քիթը եւ այլ մասերը)։

73· Վէններ չոնի, քինըմ ա, պերան չոնի, կոլ ա տամ = գեռը։

74· Ագռաւը քինըմա լխլխալիս, ճոտերը հետան ծվծվալիս = մեռելի տանելը։

75· Եր ինիմ ծառը, ձէն տամ ձեորը, մեռած մարթին կենդանութիւն = աքաղաղի կանչոցը։

76· Տափակը տփակին, էրգանը ծակին = աղօրիք ձեռքի, երկանք փայտի կոթով։

77· Ինքը քաղցը ա, ամմա օտվել չի = քունը։

78· Մին քէթ օնի, քառասուն աչք = տրեխը։

79· Մաղը քաշիմ սարը կեա = ուղտի վրից կապած թոկը (նոխտան)։

80· Էս հի՞նչն ա ամեռնը կապըմ ըն, ձմեռնը ետ անըմ = չորաթանը։

81· Էս հի՞նչ ա, ծոռ կըեչի, դիւզ կը քինա = գութանը։

82· Կըռմեռ հեաքի հչտը՞դանըս կեամ, ծովան ըմ կեամ, բա խէ՞ ցամաք ըս, տահան ըմ կեամ = զալեանի ծուխը։

83· Ձեռքաւ փոնիմ, փաղաւ կտրիմ = ջրաղացի ջուրը։

84· Կլոխը կարեցի, սերաը հնեցի, ջուրտվի խմեց խօսել սկսեց = փետուրի գրիչը։

85· Անջուր տեղ ծառեր փռած, ճղներ օնի, տերեւ չոնի = մարալի եղջիւրները։

86· Լոխճու կեց ա տամ ղրթարըմ, ամմա ինքբէլհա տկլորա = ասեղը։

87· Մթէն տոն, հարամին մեչին քոն = հրացանը գնդակով։

88· Ծիք տամ նի քցիմ, ծիք տամ տիւս քցիմ = երկայն կօշիկներ։

89· Գեոդ եղնը փախավ, կեարմիւրը ճնաց նստած = կրակը։

90· Էն հի՞նչ ա, վէր կտոց օնի, կլոխ չոնի = սիւլուկը։

91· Էն հի՞նչ ա, թեւեր օնի թեփուռ չոնի = գիշերամուկը։

92· Սեւա, ադռաւ չի, թռչըմա, ղուշ չի, վէտ (հոտ) ա գիդըմ թուլա չի = բզէզ։

93· Դլվին հարիմ, արուճ անի = մկրատը։

94· Լպտիմ ծակնի եր տամ = թելը ասեղ անցնելուց։

95· Պկին հոփ տամ, փորը թափիմ ծվծվա = սաղը, թառը։

96· Աքտըմ, բաքտըմ, քեաքիւլատ փոնիմ ծիք տամ = գաղաբը, բողկը, ճակնտեղը։

97· Սարին գլխին խոտըմ հարում, խորում խորում թուլուլ տամ, վէչ մին հեյվան նեստա մուտանըմ չի = գլխի մազը խուզելուց։

98· Կեարմիւր եալլուխ պողաւ լիգը = նուռը։

99· Մսի չանթա պրինձաւ լիգը = բերանը։

100· Մսի լիւլա, ըրկաթի գիւլա = լյուլա քեաբաբ։

101· Քշերը գեադա, ցիրեկը աղա = վերմակը, դոշակը։

102· Ցիրեկը գեադա, քշերը աղա = աւելը։

103· Մեզ մինն օնինք իրեք վընանի, վէր նի կը կեաս վա՛յ վա՛յ կանի = դաշնամուրը։

104· Էա հի՞նչ աման ա փրսը վէր տինիմ լցնի, պօրը ետ տինիմ տօտակվի = գլխարկը։

105· Լիւզուն մէջքին, հինչ վէր ասի կհվատաս = կշեռքի միլը։

106· Մեզ մինն օնինք օխտը շիւղվանի, կեռէք չոնի մարդ կրկծի = բանջարը, աղինջը։

107· Մեղրան քաղցը, արկաթան ծանդը, վէչ դյուքանըմ կծախվի, վէչ բաղարըմ կառնվի = քունը։

108· Գլխին կրակ, կրակին տակին խոտ, խոտին տակին փաղ (փայտ), փաղին տակին ջուրը պլթպլթըմ ա = զալեանը։

109· Տափան պեցուր տոն չինած, վէչ տոռնը օնի, վէչ ակուչկա = չերամի բոժոժը։

110· Էն հի՞նչ տոն ա, չինողն ուրախանա, մէջը մանողը չիմանա, հարուստն ու աղքատը ունենա = դաղաղը։

111· Լուն թռաւ կարպետին, ձէն տվաւ վարպետին, ձէնը քինաց Հնդստան, ինքը մնաց ձեռին = հրացանը խփելուց։

112· Վէչ չիթ ա, վէչ շալ ա, ինքը անծալվըծալ ա, մէջի նստողը անհամար ա = երկինքը աստղերով։

113· Խալիչա օնիմ թափ տալ չի լինիլ, վէսկի օնիմ հմբարել չինել = երկինք եւ աստղեր։

114· Նեղ քյուչ ա, մէջը փուչ ա = հրացան։

115· Փտած փտոը փորեցի, ասլանը մէջը թաղեցի = թուրը։

116· Ալաս փալաս, անըմը տամ չիմանաս = փալասը։

117· Իրեք հուքի կարմունջաւ անցկացին. մէկը տեսաւ, ոտքով անցաւ, միւսը տեսաւ անոտք անցաւ, երրորդը ոչ տեսաւ, վոչ էլ ոտքով բայց անց կացաւ = մայրը, յղի որդին չալակած։

118· Սեւ սալ ա, սիպտակ սալ ա, մէջինը կրպլրպլա = աչքը։

119· Հենդ ախպերք ըն, մինը ցեխ ա կրում, չորսը պատն դնում = դուրբա գործելու ջաղերը։

120· Էս անկիւն լիւղ տա, էն անկիւն լիւղ տա քինա պատին դոչ տա կաղնի = աւելը։

121· Հեաքվան փոնիմ տափաւը տամ = խլինք։

122· Վարիմ հաճար, փանի պենջար, չոչ տա չմալ, դեղեն կճոճ = դղմենին։

123· Օրաղաւ թիեցի եօնջին, ձէնը քինաց Գեանջին = որոտում։

124· Էն հի՞նչ ա վէր մեչեն ա հոնըմ = ձմերուկը։

125· Վազ ա վազ ա, կեոտին հարիւր կեղ ա = վիլատու (ոստայնի)։

126· Էրգան չմալ չոք չոնի = ձայնը։

127· Լիւս ըրա քթիր նի պրանի = կայծակի հարուածները։

128· Երգինքը հով, գետինքը ծով, եղնը ծնից կով = Ադամից Եւան։

129· Քշերաւ քշերհանա ձեր դռանը հյուրատիմ = չմուչքներ (կօշիկ)։

130· Իմ հօր տղան իմ աղբեր չի = խորթ եղբայրը։

131· Մին փոսի երա հարիւր փոս = մատնոց։

132· Մին ծառ օնիմ տասներկու ճղնանի, մին ճղանը իրեսուն տերեւ, տերեւին մինը սեւ, մինը սիպտակ = տարի, ամինը սեւ, մինը սիպտակ = տարի, ցերեկ եւ գիշեր։

133· Ծովան մին ղուշ ա տիւս կեամ, վէչ մէս օնի վէչ արիւն = չունչը։

134· Վէր քաշիս չաթվատ չի կեալ, ամմա վէր պցրցնիս, ամալ չի կեալ = կրակը։

135· Հեարը օրուրոցըմը, տղան քինաց բաղար = վարունգը։

136· Էն հի՞նչ ղուշ ա, վէր վէննը ծոնդնան պեցուր ա = մորեխը։

137· Էրկու բաղեա մածնըմ մին մին վէթէս = աչքերը։

138· Մեզ մինն օնինք կկոսըցնինք կը խօսի, ամմա վէր մորթինք արիւն չի կեալ = դուռնան։

139· Էծը եր իլաւ քարը, քարը կերաւ, եղ չռեց պաներ թրքեց = ձէթը ձիթկան քարի տակից եր քուսպով։

140· Էս հի՞նչն ա, վէրքան տաշըմ ըմ հստանըմ ա, վէրքան կորըմ ըմ իրգընահըմ = ջրհորը։

141· Էն հի՞նչն ա, ջուր կխմի կիւզել չի = հաւը։

142· Ըշխարքիս տակին մին մարդ, ըռաջին մին սինի, սինուն մաչին մին դմակ, դմակին մաչին մին տենակ, հինչքան կորըմա, վէչ տմակն ա կլխըմ, վէչ սինին ա լցնվում = երկրագունդը մէջի մեռնողներ եւ ծնուողներ։

143· Էրգան ա սաթի նման, պոչը խաչ երկաթի նման = կաչաղակ։

հաւաքեց

Կ. Կ. ՄԷԼԻՔ-ՇԱՀՆԱԶԱՐՅԱՆՑ

1874—1920։

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՍՏԵՄՊՕԼՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՄԻԱ ՉԷԼԷՊԻԻ ՔԷՕՄԻՒՐՃԵԱՆ

—

ԳԼՈՒԽ Զ.

(Շարունակութիւն։)

Տող 385։

«Ծովեզերօքս ի վեր զընամք՝
Մինչ հասնիմք ի Գուռի չէշմէն այն»։

Տող 386։

«Գուռի չէշմէ գիւղս ելցուք...»

Տող 390։

«Զիք տաճիկք, Հայք ժամատամք՝
Ցոյնքն քիլիսաւ սուրբ տիմեղրիան»։

Օրթագիւղէն մեկնելով կու գան Գուռուչէշմէ (չորաղբեր) գիւղը, որուն համար կ'ըսէ թէ «Հայեր կան հոն ժամատունով մը», ուրկէ կարելի է գտնել թէ 1661—1680 տարիներու միջոցին արդէն հոն հայկական մատուռ մը գոյութիւն ունեցած է ուստի եւ Հայ բնակչութիւն։

Այս մատուռը վերաշինուած է 1798ին, որովհետեւ Սարգիս Դպիր Սարաֆ Յովհաննէսեան իր Տեղագրութիւն Ստամպուլի ձեռագիր աշխատութեանը մէջ այդ մասին կ'աւանդէ հետեւեալը։

«Եւ յետ Մէֆթէրտարին է գիւղն այն, որ կոչի Գուրուչէշմէ։ Գոյ ի գիւղի աստ եկեղեցի մի Հայոց՝ յանուն Երեւման Խաչի, որ ի հիմանէ քակեալ շինեցաւ ՌՄԽԷ (1247 + 551) 1798 փետրվարի ԻԷ։ եւ օծեալ ձեռամբ Յովհաննու արհի եպիսկոպոսին, կոչեցաւ Ս. Խաչ ըստ առաջին անուանակոչութեան իւրոյ։»

Այս եկեղեցիին յիշատակութիւնը Հ. Ղուկաս Ինճիճեան ալ իւր «Ամարանց Բիւզանդեան»ին մէջ[1] կը գրէ սապէս՝

«Իսկ եկեղեցի՝ Հայկական ազգին,
Ի մէջ բընիկ գեղջ՝ յանուն սուրբ խաչին»։

Իսկ վերաշինութեանը համար Գիւտ Քահանայ Աղանեանի «Դիւան Հայոց պատմութեան»[2] մէջ կը կարդանք սապէս,

[1] Ամարանց Բիւզանդեան, Վենետիկ 1794, էջ 128։
[2] Դիւան Հայոց պատմ., Գիրք Գ. էջ 463։

© National Library of Armenia